

OCENA WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH OKOLIC RZESZOWA

Tomasz Dudek

Uniwersytet Rzeszowski

Streszczenie. W pracy dokonano oceny wizualnej atrakcyjności krajobrazu okolic Rzeszowa metodą bonitacji punktowej. Oceniono trzy podstawowe elementy krajobrazu otwartego, tj. rzeźbę terenu, lasy i wody powierzchniowe. Wyniki przedstawiono na rysunkach, wskazując obszary o najwyższych walorach krajobrazowych. Wyznaczono miejsca położone w najbliższym sąsiedztwie Rzeszowa, które po odpowiednim zagospodarowaniu terenu mogą być udostępnione do celów wypoczynkowych dla coraz liczniejszych mieszkańców miasta.

Słowa kluczowe: krajobraz, waloryzacja krajobrazu, okolice Rzeszowa

WSTĘP

Rzeszów jest miastem intensywnie rozwijającym się, największym w południowo-wschodniej Polsce. Rosnąca liczba mieszkańców (1946 r. – 29 tys., 1980 r. – 121 tys., 2010 r. – 178 tys.) powoduje wzrost zapotrzebowania na miejsca do wypoczynku. Miasto posiada 10 parków, jednak w większości nie są to obiekty duże. Parki miejskie nie są w stanie zaspokoić potrzeb stale rosnącej liczby mieszkańców. Rozwiązaniem może być – wzorem innych dużych miast – wyznaczenie, a następnie zagospodarowanie miejsc do wypoczynku poza granicami administracyjnymi miasta, jednak w odległości umożliwiającej wypoczynek codzienny oraz weekendowy. Kryszak i Kryszak [2010] dopatrują się możliwości rozwoju ekoturystyki w atrakcyjnych krajobrazowo terenach zlokalizowanych w pobliżu miast. Wszystkie składniki krajobrazu, łącznie z tworzącą go przyrodą, stanowią główny czynnik zainteresowania turystów danym obszarem [Szydłowska i Młynarczyk 2010].

Człowiek nieustannie reaguje na otaczające go krajobrazy, a reakcje te wywierają głęboki wpływ na jego fizyczne, umysłowe i zachowawcze cechy [Kowalczyk 1993]. Kontakt z krajobrazem naturalnym wywołuje tzw. reakcję regeneracyjną. Jej skutkiem może

być redukcja stresu oraz większa koncentracja na zadania życiowe. Człowiek preferuje miejsca charakteryzujące się zróżnicowaniem scenerii oraz dużą liczbą informacji przekazywanych pośrednio przez środowisko [Bell i in. 2004].

Celem pracy jest ocena wizualnej atrakcyjności krajobrazu okolic Rzeszowa i na tej podstawie wskazanie obszarów o najwyższych walorach krajobrazowych. Wyznaczone miejsca po odpowiednim zagospodarowaniu terenu mogą być udostępnione do celów wypoczynkowych dla mieszkańców Rzeszowa.

MATERIAŁ I METODY

Do oceny wizualnej atrakcyjności krajobrazu zastosowano bonitację punktową, wzorując się na Rutkowskim [1975]. W metodzie tej przyjmuje się skalę bonitacyjną opisującą związek między badaną cechą a liczbą punktów [Kozuchowski 2005]. W pracy oceniono trzy podstawowe składowe tworzące krajobraz otwarty, tj. rzeźbę terenu – deniwelacje, wody powierzchniowe oraz najwyżej zorganizowaną formację roślinną – lasy. Rzeźba terenu wpływa na estetyczną wartość krajobrazu. Mało urozmaicony, równinny teren jest czynnikiem decydującym o niskiej atrakcyjności turystycznej danego obszaru [Słowik i Witt 2008]. Wiadomo również, że krajobraz naturalny najatrakcyjniejszy jest w strefie ekotonu – ze względu na dużą bioróżnorodność [Holland i in. 1991 za Dąbrowską-Prot i Wasiłowską 2008] oraz kontrast elementów tworzących krajobraz. Wychodząc z takiego założenia, autor podobnie jak Rutkowski oceniał poszczególne pola pod względem korzystnego oddziaływania lasów na odbiór krajobrazu, mierząc długość ściany lasu, a w przypadku zbiorników wodnych – długość linii brzegowej. Rutkowski w celu zbadania przydatności do celów wypoczynkowych okolic Wrocławia, podzielił powierzchnię na kwadraty o boku 1 km, zaś autor tej pracy zwiększył bok kwadratu dwukrotnie, co wynikało z rodzaju posiadanych przez niego materiałów kartograficznych. W związku z tym w przedziałach klasowych zwiększono proporcjonalnie wartości i oceniając poszczególne pola posługiwano się następującym kluczem:

a) deniwelacja terenu:

- powyżej 50 m – 5 pkt,
- 42–50 m – 4 pkt,
- 32–41 m – 3 pkt,
- 20–31 m – 2 pkt,
- 10–19 m – 1 pkt,
- poniżej 10 m – 0 pkt;

b) lasy – długość ściany lasu:

- powyżej 5 km – 5 pkt,
- 4,2–5 km – 4 pkt,
- 3,2–4,1 km – 3 pkt,
- 2,2–3,1 km – 2 pkt,
- 1,0–2,1 km – 1 pkt,
- poniżej 1,0 km – 0 pkt;

c) wody powierzchniowe:

- zbiorniki o długości linii brzegowej > 1 km – 5 pkt,
- zbiorniki o długości linii brzegowej < 1 km – 4 pkt.
- rzeka – 3 pkt,
- więcej niż dwa strumienie o długości > 1 km każdy – 2 pkt,
- jeden lub dwa strumienie o długości > 1 km każdy – 1 pkt,
- brak wód powierzchniowych lub cieków o długości poniżej 1 km – 0 pkt.

Ocenę wizualnej atrakcyjności krajobrazu dla poszczególnych pól otrzymano po zsumowaniu liczby punktów przyznanych trzem ocenianym elementom krajobrazu. W zależności od wartości tej sumy wyróżniono cztery klasy wizualnej atrakcyjności krajobrazu:

- I klasa – obszary o najwyższej wartości krajobrazu, co najmniej 11 pkt,
- II klasa – obszary o wysokiej wartości krajobrazu, 8–10 pkt,
- III klasy – obszary nie wyróżniające się krajobrazowo, 4–7 pkt,
- IV klasa – obszary o niskiej wartości krajobrazu, poniżej 4 pkt.

Oceniano krajobraz w promieniu 10 km od śródmieścia Rzeszowa. Ocenie poddano pola, których dowolna część powierzchni znajdowała się w zadanej odległości. Łącznie oceniono 121 kwadratów, z których każdy zajmował powierzchnię 4 km².

Bonitację punktową przeprowadzono w oparciu o mapy topograficzne w skali 1:50 000, wykonane w układzie 1992 (arkusze: Tyczyn M-34-81-A, Strzyżów M-34-80-B, Rzeszów – Wsch. M-34-69-C, Rzeszów – Zach. M-34-68-D).

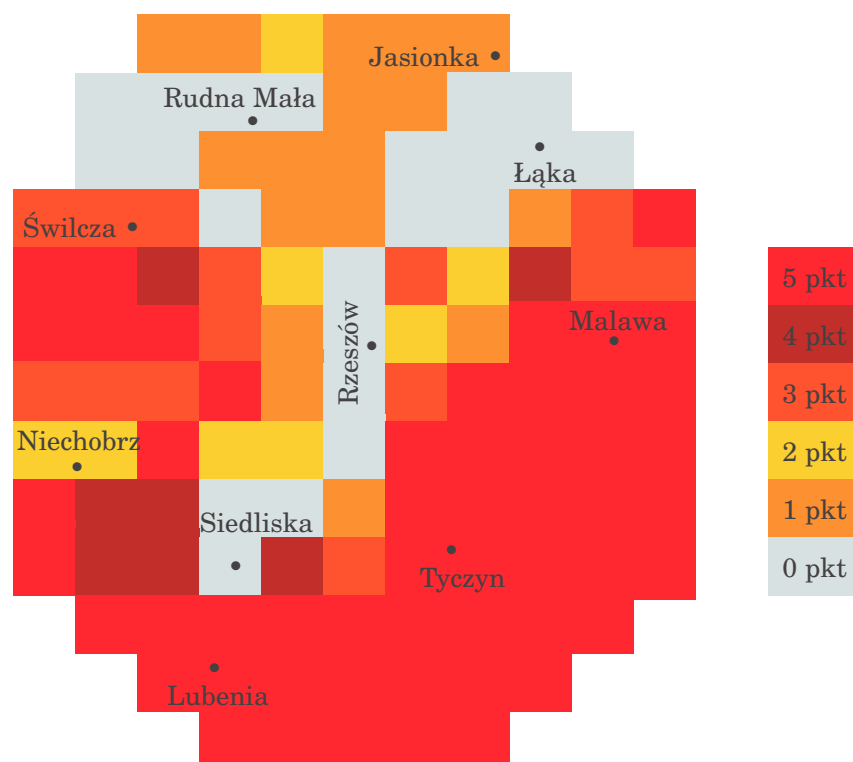
WYNIKI

Wyniki bonitacji punktowej poszczególnych komponentów krajobrazu okolic Rzeszowa zaprezentowano na kolejnych rysunkach (rys. 1–3).

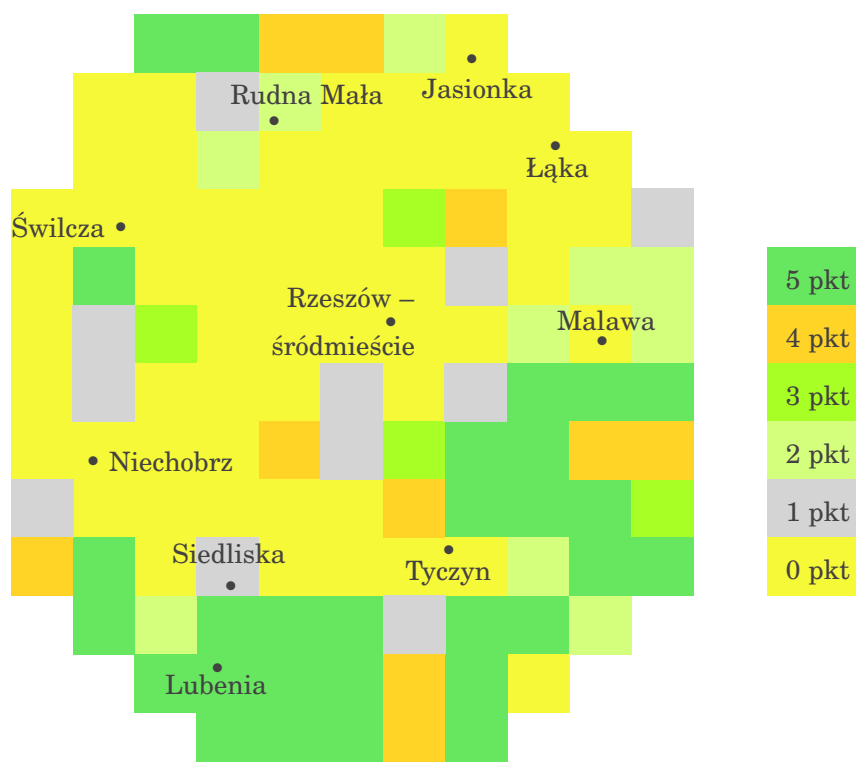
Oceniając rzeźbę terenu (rys. 1), można zauważyć wyraźny podział na obszary o dużych wysokościach względnych położone na południe od Rzeszowa oraz tereny o mniejszych deniwelacjach znajdujące się na północ od tego miasta. Obszary o najmniejszych różnicach wysokości położone są w bezpośrednim sąsiedztwie koryta Wisłoka oraz na zachód i południowy-zachód od miejscowości Rudna Mała.

Pola, które ze względu na obecność w krajobrazie lasów otrzymały najwyższą liczbę punktów (rys. 2), w większości przypadków pokrywają się z obszarami zakwalifikowanymi do I klasy wizualnej atrakcyjności krajobrazu (rys. 4). Dużą część powierzchni badanego terenu stanowią obszary bezleśne (41 z 121 pól) oraz ze ścianą lasu krótszą od 1 km (15 pól), co w tym przypadku wynikało zazwyczaj z małej powierzchni kompleksów leśnych, zaś sporadycznie z dużej lesistości danego pola.

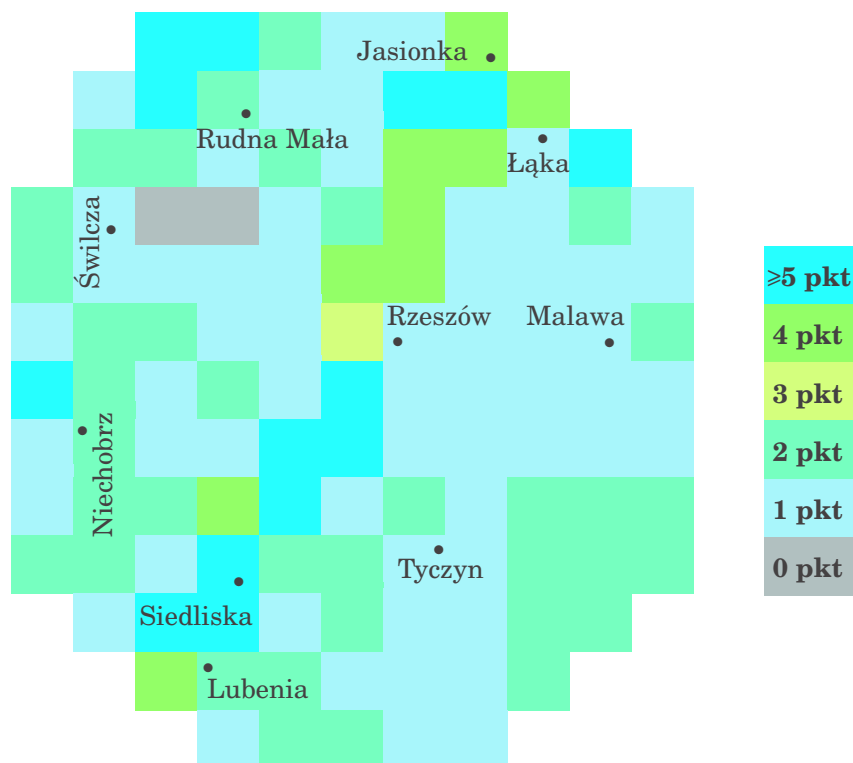
Obszary, na których wody powierzchniowe w istotny sposób wpłynęły na atrakcyjność wizualną krajobrazu, znajdują się wzdłuż przecinającej badany teren z południowego-zachodu na północny-wschód rzeki Wisłok oraz na północny-zachód od miejscowości Niechobrz i Rudna Mała i na wschód od Łąki, gdzie występują liczne zbiorniki wodne (rys. 3).

Rys. 1. Bonitacja punktowa deniwelacji okolic Rzeszowa
 Fig. 1. Point bonitation of denivelation of Rzeszów and vicinity

Rys. 2. Bonitacja punktowa lasów okolic Rzeszowa
 Fig. 2. Point bonitation of forests of Rzeszów and surrounding areas

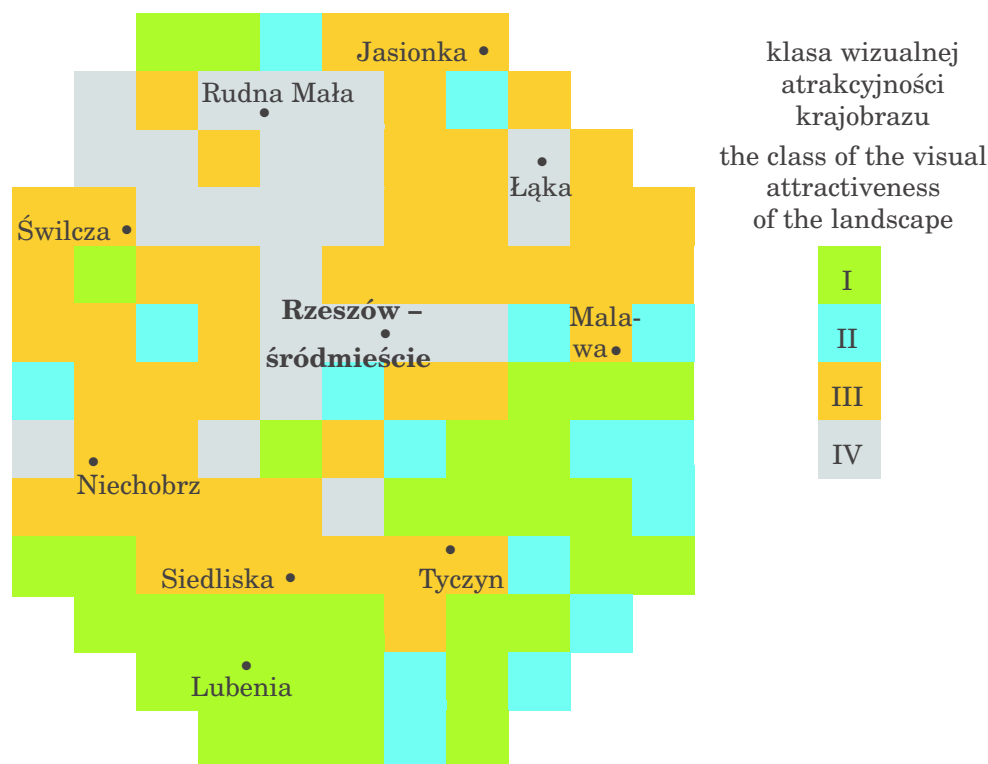
Rys. 3. Bonitacja punktowa wód powierzchniowych okolic Rzeszowa
 Fig. 3. Point bonitation of surface waters of Rzeszów and vicinity

W wyniku przeprowadzonych badań należy stwierdzić, że w odległości do 10 km od śródmieścia Rzeszowa ponad 39% obszarów cechuje się wysokimi walorami krajobrazowymi, zaś obszary o niskiej wartości krajobrazowej stanowią 19% (tab. 1).

Tabela 1. Udział klas wizualnej atrakcyjności krajobrazu w okolicach Rzeszowa
 Table. 1. The percentage of classes of the visual attractiveness of the landscape in the vicinity of Rzeszow

Klasa wizualnej atrakcyjności krajobrazu The class of the visual attractiveness of the landscape	Powierzchnia Area [km ²]	Udział Percentage [%]
I	132	27,27
II	60	12,40
III	200	41,32
IV	92	19,01

Obszary o najwyższych walorach krajobrazowych położone są na południowy-wschód od Rzeszowa, pomiędzy Tyczynem a Malawą oraz na południe od linii Siedliska – Tyczyn i na północny-zachód od miejscowości Rudna Mała. Tereny o najniższych walorach krajobrazowych znajdują się na północny zachód od Rzeszowa oraz na południe od miejscowości Łąka (rys. 4).

Rys. 4. Walory krajobrazowe okolic Rzeszowa
Fig. 4. The landscape values of Rzeszów and vicinity

PODSUMOWANIE

Analizując otrzymane wyniki (rys. 1–4), można stwierdzić, że największy wpływ na przynależność danego pola do klasy wizualnej atrakcyjności krajobrazu miały lasy. Pola, które ze względu na brak lasów lub niewielkie kompleksy o krótkiej ścianie lasu otrzymały niską ocenę – mniej niż 3pkt, w większości przypadków (90% pól z oceną lasów < 3pkt) zostały w wyniku sumarycznej oceny zakwalifikowane do III lub IV klasy wizualnej atrakcyjności krajobrazu, zaś te, którym przyznano co najmniej 3 pkt – w większości przypadków (91%) – do klasy I i II. Związane to może być ze sposobem zagospodarowania terenów w minionym stuleciu. Tereny trudno dostępne, które nie mogły być użytkowane rolniczo lub przeznaczone pod zabudowę, pokryte są lasami. Są to najczęściej obszary położone na stokach o dużym nachyleniu oraz w bezpośrednim sąsiedztwie liczących, zwłaszcza na południe od Rzeszowa, cieków wodnych. Stąd tam, gdzie rosną lasy w większości przypadków oceniono wysoko krajobraz, uwzględniając również dwa pozostałe badane składniki, tj. wody powierzchniowe i deniwelację. Równocześnie należy stwierdzić, że lasy mają niewielki udział w kształtowaniu atrakcyjnych krajobrazów okolic

Rzeszowa, ponieważ aż 46% powierzchni stanowią obszary bezleśne lub z bardzo małymi kompleksami leśnymi. Pola, które otrzymały najwyższą ocenę stanowią 24%.

Deniwelacja terenu jest tą składową krajobrazu otwartego, która na badanym obszarze odgrywa główną rolę w tworzeniu jego atrakcyjności – aż 45% analizowanych pól cechują ponad 50 m różnice wysokości względnych. Najniższą deniwelację (poniżej 10 m) odnotowano dla 17% pól. Urozmaiconej rzeźbie terenu towarzyszą liczne ciek wodne. W większości (na 49% pól) są to pojedyncze strumienie. Tylko na dwóch polach nie odnotowano wód powierzchniowych.

Wyniki otrzymane w pracy wskazują miejsca położone w najbliższym sąsiedztwie Rzeszowa, które ze względu na wysokie walory krajobrazowe mogą być zagospodarowane i udostępnione do celów wypoczynkowych dla coraz liczniejszych mieszkańców miasta.

PIŚMIENNICTWO

- Bell P.A., Greene T.C., Fisher J.D., Baum A., 2004. Psychologia środowiskowa. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Dąbrowska-Prot E., Wasilowska A., 2008. Znaczenie ekotonów leśno-polnych w krajobrazie. [W:] S. Kaczmarek, Krajobraz i bioróżnorodność. Wyd. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, 128–150.
- Kowalczyk A., 1993. Kształtowanie spostrzegania krajobrazu. [W:] Krajobraz ekologiczny. Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Bydgoszcz, 391–399.
- Koźuchowski K., 2005. Walory przyrodnicze w turystyce i rekreacji. Wyd. Kurpisz, Poznań.
- Kryszak A., Kryszak J., 2010. Walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe doliny rzeki Główna. Acta Sci. Pol., Administratio Locorum 9(3), 63–69.
- Rutkowski S., 1975. Planowanie przestrzenne obszarów wypoczynkowych w strefie dużych miast. PWN, Warszawa.
- Słowik M., Witt A., 2008. Rzeźba terenu. [W:] Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki, t. I. Przyrodnicze zasoby turystyczne i metody ich oceny. Wyd. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań, 21–33.
- Szydłowska A., Młynarczyk K., 2010. Krajobrazowe uwarunkowania rozwoju turystyki w Parku Krajobrazowym Wzgórz Dylewskich. Acta Sci. Pol., Administratio Locorum 9(2), 139–146.

ASSESSMENT OF THE LANDSCAPE VALUE OF RZESZÓW AND VICINITY

Abstract. . This study assessed the visual attractiveness of the landscape in the vicinity of Rzeszów with the point bonitation method. The main elements of the open landscape, i.e. denivelation, forests and surface waters, were assessed and the results indicated areas with the highest landscape values. The designated sites located in the nearest vicinity, after an appropriate preparation, could be made available for leisure purposes and for increasing the population.

Key words: landscape, landscape valorisation, Rzeszów vicinity

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 20.02.2012